

Sancti Bernardi Clarevallensis

APOLOGIA AD GUILLELMUM.

SANCTI BERNARDI

ABBATIS CLARÆ-VALLENSIS

OPERA OMNIA

POST HORSTIUM DENUO REGOGNITA, REPURGATA, ET IN
MELIOREM DIGESTA ORDINEM, NECNON NOVIS
PRÆFATIONIBUS, ADMONITIONIBUS, NOTIS ET
OBSERVATIONIBUS, INDICIBUSQUE COPIOSISSIMIS
LOCUPLETATA ET ILLUSTRATA,

CURIS D. JOANNIS MABILLON,
PRESBYTERI ET MONACHI BENEDICTINI E
CONGREGATIONE S. MAURI.

Editio quarta, emendata et aucta.

VOLUMEN PRIMUM
Pars prior, tomus secundus,

col. 1215-1246

**APOLOGIA AD GUILLELMUM, SANCTI-
THEODORICI ABBATEM.**

PARISIIS,
APUD GAUME FRATRES, BIBLIOPOLAS,
VIA DICTA POT-DE-FER, N° 5.
MDCCCXXXIX.

S. BERNARDI ABBATIS APOLOGIA AD GUILLELMUM SANCTI-THEODERICI ABBATEM.

ADMONITIO IN OPUSCULUM V.

1. Nihil est quod majorem Bernardo invidiam conflaverit, quam liber iste, editus in monachos Cluniacenses. Ea enim erat per id tempus ipsorum existimatio, ut orbis quasi censuram aggredi videretur, qui illos arguere tentaret; ea propagatio et multitudo, ut is agmen adversariorum in se concitaret. Et sunt etiam nunc nonnulli, qui Bernardi hac in parte zelum quasi nimium accusent: non satis attendentes, Doctorem sanctum a Deo ita comparatum et institutum fuisse, ut Ecclesiæ maculas abstergeret, et monastici ordinis integritatem splendoremque restitueret, bellum indicendo vitiiis, quæ ejus puritatem suo tempore deformabant. Nunc ergo scire interest, quo titulo, quoque anno Bernardus hoc opus ediderit: an quæ in Cluniacensibus carpit, re ipsa vitia sint, an tolerabiles ritus: et siquidem vitia sunt, vera an supposita.

2. Quod ad titulum pertinet, Epistolam vocat Bernardus in sequenti libro, n. 15: « Jam vero Epistola, ut epistola remaneat, finienda erat, » etc. At vero in fine libri Opusculum vocat, ubi de Ogerio, qui a Bernardo discedere volebat « absque recenti Opusculo. » Gaufridus in libro tertio de Bernardi Vita, capite octavo, Apologeticum appellat: « Si fervens contra suorum, vel aliorum vitia zelus, legatur is, quem Apologeticum vocat. » Certe apologiæ nomine utitur Vir sanctus in epistola decima octava ubi scripta sua Petro cardinali recensens, « Necnon et Apologiam, » inquit, « ad quemdam amicum nostrum, ubi aliqua disserui de Cluniacensibus et nostris id est Cisterciensibus observantiis. » Vulgatum proinde Apologiæ titulum retinebimus ab ipso etiam auctore consecratum.

3. Ex eadem epistola decima octava, quæ sub annum 1127 scripta est, conditæ Apologiæ tempus intelligitur. Et sane librum hunc unum ex primis Bernardi opusculis, et quidem tertium fuisse constat ex enumeratione Petro cardinali facta, in qua duo tantum ante Apologiam memorat, nempe librum de Humilitate, et Homilias in laudibus Virginis matris in Missus est, quibus apologiam continenter subjicit cum paucis epistolis. Itaque Apologia composita est sub annum 1125, id est sub initia regiminis Petri Venerabilis, qui Hugoni secundo successit anno 1122, anno dimidio post Pontium, sub quo magnopere laxata fuerat Cluniacensis Ordinis disciplina regularis. Non mirum itaque, si Bernardus aliqua reprehensione digna notavit, eaque in scripta redegit rogatu Guillelmi Sancti-Theoderici abbatis, qui ex Ordine Cluniacensi censebatur. Nam cum Nigrorum monachorum cœnobia fere omnia ritus Cluniacenses sectarentur: exorta semel Cisterciensium congregatione, quæ alios mores habebat, ea Cluniacensis Ordinis (tametsi ei aggregata non erant) dicebantur, ut vel ex sequente Apologia patet, in qua Guillelmum alloquens. « Ordinem vestrum » dicit nn. 1 et 30, et in eodem n. 30 monasterium Sancti Nicolai diœcesis Laudunensis eidem Ordini attribuit. Hanc ergo Apologiam Bernardus scribit rogatus a Guillelmo Cluniacensi homine; scribit, inquam, eo tempore, quo solutior erat Cluniacensium religio: sed ita libellum componit, ut primum, et quidem durius, arguat suos, id est Cistercienses, qui severioris vitæ specie Cluniacensium institutis detrahebant, sicque sanctiores religionis leges violabant. Ut ergo alteros alteris conciliaret sanctissimus Doctor, quid [1217] in utrisque reprehendendum sibi videbatur in hoc libro sincere exponit; ratus, « se non adversus Ordinem, sed pro Ordine disputare, si non Ordinem in hominibus, sed hominum vitia reprehenderet, » ex n. 15.

4. Neque dubitandum est ea vera esse quæ in Cluniacensibus notavit Bernardus, quem de his accurate

edoctum fuisse, atque adeo ab omni falsi criminis suspicione immunem esse nemo non concedere debet. Verum dictorum ejus veritatem probant Statuta Petri Venerabilis abbatis Cluniacensis, qui coacto apud Cluniacum capitulo generali, pleraque ejusmodi vitia emendare conatus est, ut manifeste probant ejus Statuta, quæ suis locis in notulas referemus. De hoc capitulo agit ad annum 1132 Ordericus Vitalis, qui et ipse præsens interfuit : ita enim habet in libro decimo tertio, pag. 896 : « Petrus Cluniacensis abbas veredarios et epistolas per omnes Cellas suas tunc direxit, et omnes Cellarum Priores de Anglia et Italia, regnisque aliis accersiit, jubens ut dominico Quadragesimæ tertio Cluniaci adessent, ut præcepta monasticæ conversationis austeriora, quam hactenus tenuerant, audirent. Illi nimirum archimandritæ suis jussis obsecundaverunt, ac ad statutum terminum ducenti Priores Cluniacum convenerunt. In illa die mille ducenti et duodecim fratres ibi adfuerunt... Ille vero » Petrus « auxit jejunia, abstulit colloquia, et infirmi corporis quædam subsidia, quæ illis moderata patrum hactenus permiserat reverendorum clementia. Fratres autem assueti magistro semper obedire, contra religiosum morem nolentes ei resistere, aspera quidem imperia susceperunt : rationabiliter tamen ostenderunt, quod venerabilis Hugo, et illius antecessores Maiolus et Odilo, arctam vitæ viam tenuerunt ... Austerus autem præceptor ... Cistercienses, aliosque novorum sectatores æmulatus, rudibus ausis institit, et ab inceptis desistere ad præsens erubuit. Postmodum tamen emollitus, subditorum arbitrio consensit, » etc. Confer ejusdem Petri Venerabilis libri primi epistolam vigesimam octavam, et aliam quæ inter Bernardinas relata est, ordine ducentesima vigesima nona.

5. Ex his apparet, ea, quæ in Cluniacensibus carpit Bernardus, vera esse : sed inter vitia non ab omnibus fuisse habita, imo quasi necessarium temperamentum infirmitatis humanæ. Et quidem de quibusdam id videri possit, puta de

ornatu ecclesiarum, aliarumque ejusmodi rerum, quæ plausibiles rationes præ se ferunt: at pleraque inter monachos tantisper moderatos tolerabilia non esse vel ipsa lectio persuadet. Sed quid, inquis, de templorum magnificentia et cultu? annon Cistercienses, imo et Bernardus ipse amplissima et ornatissima condiderunt? Hæc cum audio, in mentem venit primi illius Oratorii, a Bernardo apud Claram-Vallem exstructi. Bone Deus! quam exilis, quam vilis in speciem, sed quam sua vili ipsa specie venerandi! Aliud quidem inchoavit amplissimum, quod continendis monachis septingentis, aliisque personis sufficeret: sed omnis ornatus, præter ipsam fabricæ majestatem, expers. Et Cistercienses primitus « sculpturas vel picturas » in ecclesiis suis seu officinis monasterii penitus interdixerunt: « quia dum talibus intenditur, utilitas bonæ meditationis, vel disciplina religiosæ gravitatis sæpe negligitur. Cruces tamen pictas, » sed quæ « lignæ » essent, habebant. denique « superfluitates et curiositates notabiles in sculpturis, ædificiis, pavimentis, et aliis similibus, quæ deformant antiquam Ordinis honestatem, et paupertati non congruunt, » rejecerunt etiam in capitulo anni 1213, ex Instit. Cisterc. parte prima, cap. 20.

6. Sed ut hæc missa faciamus, magna certe ex sequenti libello consecuta est utilitas: cum non solum Cluniacenses, sed etiam alia, quæ ab eorum societate disparata erant monasteria, ejus lectione ad meliorem frugem sese receperint, in primis Dionysianum Sugerio auctore; et tandem Cisterciensium exemplo convocari cœperint capitula generalia Nigrorum monachorum præter Cluniacense, in quibus de emendandis monachorum vitiis actum est. Id enim Innocentio II pontifice fieri cœptum, et ab ipso approbatum fuisse constat ex litteris capituli generalis abbatum provinciæ Remensis ad Adrianum III contra abbatem Latiniacensem, superius relatis, col. 813. [1219]

7. Sed hæc satis ad illustrandam Apologiam sequentem, quam in duas partes distinguere possumus : in quarum prima corripuntur Cistercienses, quod Cluniacensium institutis detraherent ; in secunda Cluniacensium superfluitates arguuntur. Ideo duas epistolas vocat codex Majoris-Monasterii, in quo ita inscriptio legitur : « Incipit Apologeticum domni Bernardi abbatis contra Cisterciensium detractiones, ad Guillelmum abbatem, dividitque tractatum in duas epistolas. » Præmittitur epistola octogesima quarta instar præfatiunculæ, quo nomine eam Bernardus designat in epistola octogesima quinta et in epistola octogesima octava. Hoc opusculum Rotomagi primum una cum tractatu de Præcepto et Dispensatione, atque libris de Consideratione, absque designatione anni vulgatum est sub hoc titulo ; « Incipit libellus Bernardi abbatis de Concordantia statuum religiosorum, qui pro tempore suo erant. » Sub eodem titulo idem liber aliquando laudatur a Willemo monacho in libro *Florum ex sancto Bernardo*. [1221]

PRÆFATIUNCULA

Quod me hujusmodi operam dare jubes, per quod tollendum sit scandalum de regno Dei, libenter 0896 accipio : sed quomodo id velis fieri, necdum satis elucet mihi. Nam illam tuam dulcissimam epistolam dulciter legens, ac dulcius relegens (sæpius quippe »repetita placebat) intellexi quidem te velle, ut illis qui de nobis tanquam detractoribus Cluniacensis Ordinis, conqueruntur, satisfaciam : quatenus videlicet sciatur non esse verum, quod male hucusque de nobis putarunt, vel putari voluerunt. At si post hanc satisfactionem rursus victus eorum ac

vestitus superfluitatem, et cætera quæ subjungis, quemadmodum injungis, carpere voluero ; et mihi videbor contradicere, et quomodo sine scandalo facere queam, non video. Nisi forte, et Ordinem quidem laudabilem, et Ordinis reprehensores reprehensibiles dicam [*al.* doceam], et nihilominus tamen ipsius superflua reprenendam. Si hoc modo vis, aut forte aliter magis expedire vides, manda apertius ; et ut valeam quod vis, eo modo quo vis, ora instantius. »Scito tamen non modico me hujusmodi scriptitationibus »feriri detrimento : quia multum hinc mihi devotionis subtrahitur, dum studium orationis intermittitur, præsertim cum nec usus suppetat dictandi, nec otium.

CAPUT I. PROFITETUR SE SUOSQUE AB
OBTRECTATIONE RELIGIOSI ORDINIS PRORSUS
ALIENOS.

Venerabili patri GUILLELMO, frater
BERNARDUS, [1222] fratrum qui in Clara-Valle
sunt, inutilis servus, salutem in Domino.

1. Usque modo si qua me scriptitare jussistis, aut invitus, aut nullatenus acquievi : non quia negligerem quod jubebar, sed ne præsumerem quod nesciebam. Nunc vero nova urgente causa, pristina fugatur verecundia, et vel perite vel imperite dolori »meo satisfacere cogor, fiduciam dante ipsa necessitate. »Quomodo namque silenter audire possum vestram hujuscemodi de

nobis querimoniam, qua scilicet miserrimi hominum, in pannis et semicinctiis, de cavernis, ut ait ille (Hebr. XI, 38), dicimur judicare mundum ; quodque inter cætera intolerabilius est, etiam gloriosissimo Ordini vestro derogare, sanctis qui in eo laudabiliter vivunt, impudenter detrahere, et de umbra nostræ ignobilitatis, mundi luminaribus insultare ? Itane sub vestimentis ovium, non quidem lupi rapaces, sed pulices mordaces, imo tineæ demolientes ; bonorum vitam, quia palam non audemus, in occulto corrodimus ; nec saltem clamorem invectionis, sed susurrium detractionis emittimus ? Si hoc ita est, utquid sine causa mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oves »occisionis ? (Psal. XLIII, 22.) Si ita, inquam, pharisaica jactantia cæteros homines, et (quod superbius est) nobis meliores despiciamus, quid nobis prodest tanta in nostro victu parcitas et asperitas, in vestitu notabilis illa vilitas ac diversitas, in opere manuum quotidiana desudatio, in jejuniis et vigiliis jugis exercitatio, totius denique vitæ nostræ singularis quædam atque austerio conversatio ? nisi forte omnia opera nostra facimus, ut videamur [*al. videantur*] ab hominibus, Sed [1223] dicit Christus : *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam* (Matth. VI, 5). Nonne si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus ? (I Cor. XV, 19.) An vero non in hac vita tantum in Christo speramus, si de

Christi servitio temporalem »tantum gloriam quærimus ?

2. Miser ergo homuncio qui tanto labore et industria studeo non esse, vel potius videri sicut cæteri hominum ; minus tamen accepturus, imo gravius cruciandus, quam quilibet hominum. Siccine ergo non inveniebatur nobis via, ut ita dicam, utcunque tolerabilior ad infernum ? Si ita necesse erat, ut illo descenderemus ; cur saltem illam, qua multi incedunt, viam scilicet latam, quæ ducit ad mortem, non elegimus, quatenus vel de gaudio, et non de luctu, ad luctum transiremus ? O quam felicius est illis, quorum non est respectus morti eorum, et firmamentum in plaga eorum, qui in labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellantur ! qui »etsi peccatores, ac pro gaudiis temporalibus, perpetuis cruciatibus addicti, saltem abundantes in sæculo obtinuerunt divitias (Psal. LXXII, 4, 5, 12). Væ portantibus crucem, non sicut Salvator suam, sed sicut ille Cyrenæus, alienam (Matth. XXVII, 32). Væ Citharædis citharizantibus, non ut illi de Apocalypsi, in citharis suis (Apoc. XIV, 2), sed vere, ut hypocritæ in alienis. Væ semel, et væ iterum pauperibus superbis. Væ, inquam, semel, et væ iterum, portantibus crucem Christi, et non sequentibus Christum : qui nimirum cujus passionibus participant, humilitatem sectari negligunt.

3. Duplici quippe contritione conteruntur qui huiusmodi sunt, quando et hic pro temporali gloria temporaliter se affligunt, et in futuro pro interna superbia ad æterna supplicia pertrahuntur. Laborant cum Christo, sed cum Christo non regnant : sequuntur Christum in paupertate sua, sed in gloria non consequuntur : de torrente in via bibunt, sed non exaltabunt caput in patria : lugent nunc, sed tunc non consolabuntur. Et merito : quid enim facit superbia sub pannis humilitatis Jesu ? nunquid non habet quo se palliet humana malitia, nisi unde involuta est infantia Salvatoris ? Et quomodo intra præsepium Domini simulatrix arrogantia se coarctat, ac pro vagitibus innocentiae, malum inibi detractionis immurmurat ? An non [1224] illi superbissimi de Psalmo, quorum prodiit ex adipe iniquitas eorum, multo tutius operti sunt iniquitate et impietate sua (Psal. LXXII, 6, 5), quam nos latemus sub sanctitate aliena ? Quis enim magis impius, an profitens impietatem, an mentiens sanctitatem ? Nonne is qui etiam mendacium addens, geminat impietatem ? Et quid dicam ? Vereor ne forte et ego suspectus habear, non quidem vobis, pater, non vobis, cui utique notum me novi, quantum in hac caligine homo homini innotescere potest ; et specialiter de hac re scio vos non ignorare quid sentiam. Sed propter illos, qui me nec ita ut vos cognoverunt, nec sicut vobis hinc loqui soleo, loquentem audierunt, scribo vobis (quod et

frequenter audistis), ut quoniam ego per singulos ire, et singulis satisfacere nequeo, ex me habeatis, unde quod de me certissime scitis ; eis pro me verissime persuadeatis. Neque enim timeo omnium oculis scribere, quidquid de hac re vobis in aure locutus »sum.

CAPUT II. PURGAT SE S. BERNARDUS, ET ORDINEM CLUNIACENSIVM COMMENDAT

4. Quis unquam me adversus Ordinem illum vel coram audivit disputantem, vel clam susurrantem ? Quem unquam de Ordine illo nisi cum gaudio vidi, nisi cum honore suscepi, nisi cum reverentia allocutus, nisi cum humilitate adhortatus sum ? Dixi, et dico : Modus quidem vitæ est sanctus, honestus, castitate decorus, discretione præcipuus, a patribus institutus, a Spiritu sancto præordinatus, animabus »salvandis non mediocriter idoneus. Egone vel damno, vel despicio, quem sic prædico ? Memini me aliquando in aliquibus ejusdem Ordinis monasteriis hospitio susceptum fuisse : reddat Dominus servis suis humanitatem, quam infirmanti mihi ultra etiam quam necesse fuit, exhibuerunt ; et honorem, quo me plus quoque quam dignus fui, dignati sunt. Ipsorum me commendavi orationibus, interfui collationibus : sæpe et de Scripturis, et salute animarum habui sermonem cum multis, et publice in capitulis, et privatim in cameris. Quem unquam vel clam, vel

palam aut ab illo Ordine dissuadere, aut ad [1225] nostrum ut veniret persuadere tentavi? An non potius multos cupientes venire repressi, venientes et pulsantes repuli? Annon fratrem Nicolaum »ad Sanctum-Nicolaum, et vobis duos de vestris, vobis teste, remisi? Sed et duobus quibusdam ejusdem Ordinis abbatibus, quorum ne nomina prodam, ipsi eos optime nostis, et nihilominus quam amica mihi familiaritate jungantur, scitis: numquid non tamen ad alium Ordinem (quod et vos non latuit) migrare desiderantibus, jamjamque deliberantibus, nostrum eis dissuasorium consilium obviavit, ac ne suas desererent cathedras effecit? Cur igitur Ordinem damnare putor, vel dicor, cui amices meos deservire suadeo, cui suos ad nos venientes monachos reddo, de quo et mihi orationes tam sollicite requiro, tam devote suscipio.

CAPUT III. VARIETATEM RELIGIOSORUM
ORDINUM NON DEBERE PRÆ JUDICARE VINCULO
CHARITATIS.

5. An forte quia juxta alium Ordinem conversari videor, propterea suspectus hinc habeor? Sed eadem ratione et vos nostro derogatis, quicumque aliter vivitis. Ergo et continentes, et conjuges invicem se damnare putentur, quod suis quique legibus in Ecclesia conversentur. Monachi quoque ac regulares clerici sibi invicem derogare dicantur, quia propriis ab

invicem observantiis separantur. Sed et Noe, et Danielem, et Job in uno se regno pati non posse suspicemur, ad quod utique non eos uno tramite justitiæ cognovimus pervenisse. Mariam denique et Martham necesse sit aut utramque, aut alteram Salvatori »displicere, cui nimirum tam dissimili studio devotionis contendunt ambæ placere. Et hac ratione in tota Ecclesia (quæ utique tam pluribus, tamque dissimilibus variatur ordinibus, utpote regina quæ in Psalmo legitur *circumamicta varietatibus*), nulla pax, nulla prorsus concordia esse putabitur. Quæ etenim segura quies, quis tutus in ea status invenietur, si unus quilibet homo unum quemlibet Ordinem eligens, alios aliter viventes aut ipse aspernetur, aut se ab ipsis sperni [1226] suspicetur, præsertim cum tenere impossibile sit vel unum hominem omnes Ordines, vel unum Ordinem omnes homines? Non sum tam hebes, ut non agnoscam tunicam Joseph, non illius qui liberavit Ægyptum, sed qui salvavit mundum, et hoc non a fame corporis, »sed a morte simul animæ et corporis. Notissima quippe est, quia polymita, id est pulcherrima varietate distincta; sed et sanguine apparet intincta, non quidem hædi, qui peccatum significat, sed agui, qui designat innocentiam, hoc est suo ipsius, non alieno. Ipse est profecto Agnus mansuetissimus, qui coram non quidem tondente, sed occidente se obmutuit; qui peccatum non fecit, sed abstulit peccata mundi.

Miserunt autem qui dicerent ad Jacob. *Hanc invenimus ; vide utrum tunica filii tui sit, an non* (Gen. XXXVII, 32). Vide et tu, Domine, utrum hæc sit tunica »dilecti Filii tui. Recognosce, omnipotens Pater, eam quam fecisti Christo filio tuo polymitam, dando quidem quosdam apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios pastores et doctores, et cætera quæ in ejus ornatu mirifico decenter apposuisti, ad consummationem utique sanctorum, occurrentium in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi (Ephes. IV, 11 13). Dignare etiam, Deus, pretiosissimi purpuram sanguinis quo aspersa est, recognoscere, et in purpura præclarum insigne ac gloriosissimum indicium obedientiæ. *Quare ergo, inquit, rubrum est vestimentum tuum ? Torcular, ait, calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum* (Isa. LXIII, 2, 3).

6. Itaque quandoquidem factus est obediens Patri »usque ad torcular crucis, quod utique solus calcavit : solum quippe brachium suum auxiliatum est ei, juxta illud in alio loco, *Singulariter sum ego, donec transeam* (Psal. CXL, 10). Jam ergo exalta eum, Deus, et da ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum (Philipp. II, 9, 10). Ascendat in altum, captivam ducat captivitatem, donet dona hominibus (Ephes. IV, 8). Quæ dona ? Relinquat videlicet sponsæ suæ Ecclesiæ pignus hæreditatis,

ipsam tunicam suam : tunicam scilicet polymitam, eandemque inconsutilem, et desuper contextam per totum ; sed polymitam ob multorum Ordinum, qui in ea sunt, [1227] multimodam distinctionem : inconsutilem »vero propter indissolubilis charitatis individuum unitatem. *Quis me, inquit, separabit a charitate Christi ?* (Rom. VIII, 35.) Audi quomodo polymitam : *Divisiones, ait, gratiarum sunt, idem autem Spiritus ; et divisiones operationum sunt, idem vero Dominus.* Deinde diversis enumeratis charismatibus, tanquam variis tunicæ coloribus, quibus constet eam esse polymitam, ut ostendat etiam esse inconsutilem, et desuper contextam per totum, adjungit : *Hæc autem operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult* (I Cor. XII, 4, 5). Charitas quippe diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis (Rom. V, 5). Non ergo dividatur, sed totam et integram hæreditario jure sortiatur Ecclesia, quia et de illa scriptum est : *Astitit regina »a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate* (Psal. XLIV, 10). Itaque diversi diversa accipientes dona, alius quidem sic, alius vero sic ; sive Cluniacenses, sive Cistercienses, sive clerici regulares, sive etiam laici fideles, omnis denique Ordo, omnis lingua, omnis sexus, omnis ætas, omnis conditio, in omni loco, per omne tempus, a primo homine usque ad novissimum. Nam et propter hoc talaris dicta est, quod ad finem usque pertingat, dicente propheta, *Non est qui se abscondat*

a calore ejus (Psal. XVIII, 7) : nimirum congruens ei cui et »facta est, qui, perhibente videlicet alia Scriptura, et ipse *attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter* (Sap. VIII, 1).

CAPUT IV. SE CÆTEROS OMNES ORDINES CHARITATE, UNUM PROFESSIONE TENERE.

7. Omnes ergo concurramus pariter in unam tunicam, et ex omnibus constet una. Ex omnibus, inquam, una. Nam etsi ex pluribus et diversis, *una est tamen columba mea, formosa mea, perfecta mea* (Cantic. VI, 8). Alioquin nec ego solus, nec tu sine me, nec ille sine utroque : sed simul omnes sumus illa una, si tamen solliciti sumus servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Non, inquam, tantum Ordo »noster, aut solus vester, ad illam pertinet unam, sed noster simul et vester : nisi forte (quod absit !) invicem invidentes, [1228] invicem provocantes, invicem mordeamus, et ab invicem consumamur (Galat. V, 15) ; et sic non possit nos Apostolus uni illi viro, cui despondit, virginem castam exhibere Christo (II Cor. XI, 2). Verumtamen illa una dicit in Canticis, *Ordinavit in me charitatem* (Cantic. II, 4) : ut etsi una in charitate, divisa tamen sit ordinatione. Quid ergo ? Cisterciensis sum : damno igitur Cluniacenses ? Absit ! sed diligo, sed prædico, sed magnifico. Cur ergo, inquis, Ordinem illum non tenes, si sic laudas ? Audi. Propter hoc quod Apostolus ait : *Unusquisque in ea vocatione, in qua*

vocatus est, permaneat (I Cor. VII, 20). Quod si quæris, cur et a principio non elegerim, si talem sciebam? respondeo: Propter id quod »rursus ait Apostolus: *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt* (I Cor. X, 22). Non quod scilicet Ordo sanctus et justus non sit: sed quia ego carnalis eram, venundatus sub peccato (Rom. VII, 14); et talem animæ meæ languorem sentiebam, cui fortior esset potio necessaria. Et diversis morbis diversa conveniunt medicamenta, et fortioribus fortiora. Fac duos homines febribus anxiani, quartanis unum, alterum tertianis. Commendet autem qui quartanis laborat, tertiano aquam, pyra, et frigida quæque sumenda: cum tamen ab his ipse abstineat, vinumque et cætera calida, utpote sibi congruentia, sumat. Quis, rogo, hinc eum recte reprehendat? Si diceret ille, Cur tu aquam non bibis, quam ita laudas? »annon recte responderet: Et tibi eam fideliter tribuo, et mihi salubriter subtraho?

8. Denique requiratur [*al.* requiris] a me etiam, cur cum omnes Ordines laudem, omnes non teneo! Laudo enim omnes et diligo, ubicunque pie et juste vivitur in Ecclesia. Unum opere teneo, cæteros charitate. Faciet autem charitas (fidenter loquor) ut ne illorum quidem fructu frauder, quorum instituta non sequor. Plus aliquid dicam. Tu tibi caute age. Potest namque fieri quia frustra tu laboraveris: ut autem ego frustra diligam bonum quod operaris, fieri

omnino non potest. O quanta fiducia charitatis ! Alius operatur non amans, et alius amat nihil operans. Ille quidem suum opus perdit, illius vero charitas nunquam excidit. Et quid mirum, si in »hoc exsilio, peregrinante adhuc Ecclesia, quædam hujuscemodi sit pluralis, ut ita dixerim, unitas, unaque pluralitas : cum in illa quoque [1229] patria, quando jam ipsa regnabit, nihilominus forte talis aliqua dispar quodammodo æqualitas futura sit ? Inde etenim scriptum est : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt* (Joan. XIV, 2). Sicut itaque illic multæ mansiones in una domo ; ita hic multi ordines sunt in Ecclesia una : et quomodo hic *divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus* (I Cor. XII, 4) ; ita ibi distinctiones quidem gloriarum, sed una domus. Porro unitas tam hic quam ibi, consistit in una charitate ; diversitas autem hic quidem in ordinum vel operationum multifaria divisione : illic vero in quadam meritorum notissima, sed et ordinatissima »distinctione. Intelligens denique Ecclesia hanc suam quodammodo discordem concordiam, concordemve discordiam : *Deduxit me, inquit, super semitas justitiæ propter nomen suum.* (Psal. XXII, 3). Ponens quippe *semitas* pluraliter, et *justitiæ* singulariter ; nec diversitatem prætermisit operationum, nec unitatem operantium. Prævidens quoque et illam in cœlestibus discretam unitatem futuram, devotissime læta decantat : *Plateæ tuæ, Jerusalem,*

sternentur auro mundo, et per omnes vicos tuos Alleluia cantabitur (Tob. XIII, 22). Audiens enim plateas et vicos, coronas et glorias diversas intellige. In auro, quo uno metallo illa civitas ornata describitur. et in uno Alleluia, quod cantandum »perhibetur, dissimilium specierum similem pulchritudinem, et multarum mentium unam devotionem attende.

9. Non igitur una tantum semita inceditur, quia nec una est mansio quo tenditur. Viderit autem quisque quacumque incedat, ne pro diversitate semitarum ab una justitia recedat: quoniam ad quamlibet mansionem sua quisque semita pervenerit, ab una domo Patris exsors non erit. Verumtamen *ut stella ab stella differt in claritate; sic erit, ait, et resurrectio mortuorum* (I Cor. XV, 41, 42). Nam etsi fulgebunt justi sicut sol in regno Patris eorum: alii tamen aliis amplius, pro diversitate meritorum. Quæ sane merita sciendum non sic in hoc sæculo, ut in illo, facile ab homine posse discerni: quippe cum »hic tantum opera videantur, illic etiam corda nihil impediatur intueri. Siquidem radiante ubique Sole justitiæ, tunc manifesta erunt abscondita cordium (I Cor. IV, 5); et sicut non est nunc qui se abscondat a calore ejus (Psal. XVIII, 7), ita tunc non erit qui [1230] se occultet a splendore ipsius. Et de operibus quidem sæpe incerta, et ob hoc periculosa sententia fertur, cum multoties minus justitiæ habeant, qui magis operantur.

CAPUT V. RELIGIOSOS ALIORUM ORDINUM
ÆMULOS ET OBTRACTATORES ACRI STYLO
AGGREDITUR.

10. Unde nunc mihi conveniendi sunt quidam de Ordine nostro, qui contra illam sententiam, *Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, »qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium* (I Cor. IV, 5); aliis Ordinibus derogare dicuntur, et suam justitiam solam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti: quos profecto (si qui tamen hujusmodi sunt) nec nostri, nec cujuscumque esse Ordinis verius dixerim; quippe qui etsi ordinate viventes, superbe tamen loquentes, cives se faciunt Babylonis, id est confusionis; imo filios tenebrarum, ipsiusque gehennæ, ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat (Job. X, 22). Vobis ergo, inquam, fratres, qui etiam post auditam illam Domini de Pharisæo et Publicano parabolam, de vestra justitia [*al.* de vestro instituto] præsumentes, cæteros aspernamini, dicitis (ut dicitur) solos vos hominum esse justos, aut omnibus »sanctiores; solos vos monachorum regulariter vivere, cæteros vero Regulæ potius existere transgressores.

11. Primo quid ad vos de alienis servis? Suo domino stant, aut cadunt. Quis vos constituit iudices super eos? Deinde si ita, ut dicitur, de Ordine vestro præsumitis; qualis ordo est, ut antequam de suo quisque trabem ejiciat, in

fratrum oculis tam curiose festucas perquirat ? Qui in Regula gloriamini, cur contra Regulam detrahitis ? cur contra Evangelium, ante tempus, **532** et contra Apostolum, alienos servos judicatis ? (Rom. XIV, 4.) An Regula non concordat Evangelio vel Apostolo ? alioquin Regula jam non est regula, quia non recta. Audite, et discite ordinem, qui contra ordinem aliis »Ordinibus derogatis. *Hypocrita*, inquit, *ejice primum trabem de oculo tuo, et sic videbis ejicere festucam de oculo fratris tui* (Matth. VII, 3-5). Quæris quam trabem ? an non [1231] grandis et grossa trabes est superbia, qua te putans esse aliquid, cum nihil sis, insanissime tibi tanquam sanus exsultas, et aliis vanissime, trabem portans, de festucis insultas ? *Gratias*, inquis, *ego tibi, Deus, quia non sum sicut cæteri hominum, injusti, raptores, adulteri* (Luc. XVIII, 21) : sequere ergo, et dic, *Detractores*. Neque enim minima est hæc festuca inter cæteras. Quare cum tam diligenter alias enumeres, istam taces ? Si pro nulla vel minima habes, audi Apostolum : *Neque maledici, ait, regnum Dei possidebunt* (I Cor. VI, 10). Audi et Deum »in Psalmo comminantem : *Arguam te, inquit, et statuam contra faciem tuam* (Psal. XLIX, 21). Quod quia detractori loquatur, certum est ex præcedentibus. Et quidem juste ad se retorquendus, et se compellendus est intueri, qui avertens faciem suam a se, aliena potius mala, quam sua solet curiosius perscrutari.

CAPUT VI. ARGUIT TEMERE JUDICANTES, ET
CALUMNIANTES MODUM VIVENDI
CLUNIACENSIIUM.

12. At, inquit, quomodo Regulam tenent, qui pelliciis induuntur ; sani carnibus, seu carniū pinguedine vescuntur ; tria vel quatuor pulmentaria una die quod Regula prohibet (Reg. S. Benedicti, cap. 39) admittunt ; opus manuum, quod jubet (Ibid., cap. 48), non faciunt : multa denique pro libitu suo vel mutant, vel augent, vel minuunt ? Recte. Non possunt hæc negari. Sed attendite in regulam Dei, cui utique non dissonat institutio sancti Benedicti. *Regnum Dei*, inquit, *intra vos est* (Luc. XVII, 21), hoc est, non exterius in vestimentis aut alimentis corporis, sed in virtutibus interioris hominis. Unde Apostolus, *Regnum Dei non est esca et potus, sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto* (Rom. XIV, 17) : et rursus, *Regnum Dei non est in sermone, sed in virtute* (I Cor. IV, 20). De corporalibus itaque observantiis fratribus calumniam struitis ; et quæ majora »sunt regulæ, spiritualia scilicet instituta, relinquitis, camelumque glutientes, culicem liquatis ? Magna abusio ! Maxima cura est, ut corpus regulariter induatur, et contra regulam suis vestibus anima nuda deseritur. Cum tanto studio et tunica, et cuculla [1232] corpori procurentur, quatenus cui deerunt, monachus non putetur : cur similiter spiritui pietas et humilitas, quæ profecto spiritualia indumenta sunt, non providentur ?

Tunicati et elati abhorremus pellicias ! tanquam non melior sit pellibus involuta humilitas, quam tunicata superbia : præsertim cum et Deus tunicas pelliceas primis hominibus fecerit (Gen. III, 21) ; et Joannes in eremo zona pellicea lumbos accinxerit (Matth. III, 4) ; et ipse tunicarum institutor in solitudine, non tunicis, sed pellibus sese induerit. Repleti deinde ventrem faba, mentem superbia, cibus damnamus saginatos ! quasi non melius sit exiguo sagimine ad usum vesci, quam ventoso legumine usque ad ructum exsaturari : præcipue cum et Esau non de carne, sed de lente sit reprehensus (Hebr. XII, 16) ; et de ligno Adam, non de carne damnatus (Gen. III, 17) ; et Jonathas ex gustu mellis, non carnis, morti adjudicatus (I Reg. XIV, 29) : econtra vero Elias innoxie carnem comederit (III Reg. XVII, 6) ; Abraham gratissime carnibus Angelos paverit (Gen. XVIII, 7), et de ipsis sua fieri sacrificia Deus præceperit (Exod. XXIX, 1). Sed et satius est modico vino uti propter infirmitatem, quam multa aqua ingurgitari per aviditatem : quia »et Paulus Timotheo modico utendum vino consuluit (I Tim. V, 23) ; et Dominus ipse bibit, ita ut vini potator appellatus sit (Matth. XI, 19) ; Apostolis quoque bibendum dedit ; insuper et ex eo Sacramenta sui sanguinis condidit (Id. XXVI, 27) : cum econtrario aquam ad nuptias bibi non passus sit (Joan. II, 3-9), et ad aquas contradictionis populi murmur terribiliter

castigaverit (Num. XX) ; David quoque aquam, quam desideraverat, potare timuerit (II Reg. XXIII, 16) ; virique illi Gedeonis, qui præ aviditate toto corpore prostrato de flumine biberunt, digni ad prælium ire non fuerint. (Judic. VII, 5-7) Jam vero de labore manuum quid gloriamini, cum et Martha laborans increpata, et Maria quiescens laudata sit (Luc. X, 41, 42) ; et Paulus aperte dicat : *Labor corporis ad modicum valet, pietas autem ad omnia ?* (I Tim. IV, 8.) Optimus labor, de quo propheta dicebat : *Laboravi in gemitu meo* (Psal. VI, 7) : et de quo alibi, *Memor fui Dei, et delectatus sum, et exercitatus sum.* Ac ne corporale intelligas exercitium, *Et defecit, inquit, spiritus meus* (Psal. LXXVI, 4). Ubi autem non corpus, sed spiritus fatigatur, spiritualis procul dubio labor intelligitur. [1233]

CAPUT VII. SPIRITUALIS EXERCITATIO FRUCTUOSIOR CORPORALI.

13. Quid ergo, inquis ? Siccine illa spiritualia persuades, ut etiam hæc, quæ ex Regula habemus, corporalia »damnes ? Nequaquam : sed illa oportet agere, et ista non omittere. Alioquin cum aut ista omitti necesse est, aut illa ; ista potius omittenda sunt, quam illa. Quanto enim spiritus corpore melior est, tanto spiritualis quam corporalis exercitatio fructuosior. Tu ergo cum de horum observatione elatus, aliis eadem non observantibus derogas, nonne te magis

transgressorem Regulæ indicas, cujus licet minima quædam tenens, meliora devitas, de quibus Paulus : *Æmulamini, ait, charismata meliora ?* (I Cor. XII, 31.) Detrahendo quippe fratribus, in quo temetipsum extollis, perdis humilitatem ; in quo alios deprimis, charitatem : quæ sunt procul dubio charismata meliora. Tu tuum corpus multis et nimis laboribus atteris, ac regularibus asperitatibus mortificas membra tua quæ sunt super terram. Bene facis. Sed quid si ille quem similiter non laborantem dijudicas, modicum quidem habeat de hac, quæ ad modicum est utilis, corporali videlicet exercitatione ; amplius autem quam tu de illa, quæ ad omnia valet, id est pietate ? Quis, quæso, vestrum Regulam melius tenet ? Annon melius qui melior ? Quis vero melior, humilior an fatigatior ? Annon is qui a Domino didicit mitis esse et humilis corde (Matth. XI, 29), qui et cum Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab eo ? (Luc. X, 42.)

14. Quod si Regulam ab omnibus qui eam professi sunt, sic ad litteram tenendam censes, ut nullam omnino dispensationem admitti patiaris, audacter »dico, nec tu eam, nec ille tenetis. Nam etsi ille quantum quidem pertinet ad observationes corporeas, in pluribus offendit, impossibile est tamen te quoque vel in uno non transgredi. Scis autem quia in uno offendit, omnium est reus. Sin vero concedas aliqua posse

mutari dispensatorie, procul dubio et tu illam tenes, et ille, quanquam dissimiliter : nam tu quidem districtius, at ille fortasse discretius. Neque hoc dico, quia hæc exteriora negligenda sint ; aut qui se in illis non [1234] exercuerit, mox ideo spiritualis efficiatur : cum potius spiritualia (quanquam meliora) nisi per ista, aut vix, aut nullatenus vel acquirantur, vel obtineantur, sicut scriptum est, *Non prius quod spirituale, sed quod animale ; deinde quod spirituale* (I Cor. XV, 46). »Sicut nec Jacob, nisi prius cognita Lia, desideratos Rachelis amplexus meruit obtinere. Unde rursus in psalmo, *Sumite psalmum, et date tympanum* (Psal. LXXX, 3) : quod est dicere, Sumite spiritualia, sed prius date corporalia. Optimus autem ille, qui discrete et congrue et hæc operatur, et illa.

15. Jam vero epistola, ut epistola remaneat, finienda erat, quandoquidem et nostros (de quibus, pater, conquestus estis, quod Ordini vestro detraherent) satis, quantum potui, stylo corripui ; et me quoque ab hujusmodi falsa suspitione purgavi, ut debui. Sed quoniam dum nostris minime parco, nonnullis de vestris nimium, in quibus non decet, videor assentire ; pauca quæ et vobis displicere cognovi, et omnibus bonis vitanda esse non dubito, necessarium »reor subjungere : quæ quidem etsi fieri videntur in Ordine, absit tamen ut sint de Ordine ! Nullus quippe ordo quidpiam recipit

inordinatum : quod vero inordinatum est, ordo non est. Unde non adversum Ordinem, sed pro Ordine disputare putandus ero, si non Ordinem in hominibus, sed hominum vitia reprehendo. Et quidem diligentibus Ordinem in hac re molestum me fore non timeo : quinimo gratum procul dubio accepturi sunt, si persequimur quod et ipsi oderunt. Si quibus vero displicuerit, ipsi se manifestant, quia Ordinem non diligunt, cujus utique corruptionem, id est vitia, damnari nolunt. Ipsis itaque illud Gregorianum respondeo : « Melius est ut scandalum oriatur, quam veritas relinquatur. » (Homil. 7 in Ezech.)

CAPUT VIII. CLUNIACENSIVM VITIA, VIRTUTVM NOMINE PALLIATA, PERSTRINGIT.

16. Dicitur, et veraciter creditur, sanctos patres illam vitam instituisse ; et ut in ea plures salvarentur, usque ad infirmos Regulæ temperasse rigorem, non Regulam destruxisse. [1235] Absit autem ut credam, tantas eos, quantas video in plerisque monasteriis, vanitates ac superfluitates præcepisse, vel concessisse. Miror etenim unde inter monachos tanta intemperantia in comessionibus et potationibus, in vestimentis et lectisterniis, et equitaturis, et construendis ædificiis inolescere potuit : quatenus ubi hæc studiosius, voluptuosius, atque effusius fiunt, »ibi ordo melius teneri dicatur, ibi major putetur religio. Ecce enim parcitas putatur avaritia,

sobrietas austeritas creditur, silentium tristitia reputatur. Econtra remissio discretio dicitur ; effusio, liberalitas ; loquacitas, affabilitas ; cachinnatio, jucunditas ; mollities vestimentorum et equorum fastus, honestas ; lectorum superfluus cultus, munditia. Cumque hæc alterutrum impendimus, charitas appellatur. Ista charitas destruit charitatem, hæc discretio discretionem confundit. Talis misericordia crudelitate plena est, qua videlicet ita corpori servitur, ut anima juguletur. Quæ etenim charitas est, carnem diligere, et spiritum negligere ? quæve discretio totum dare corpori, et animæ nihil ? qualis vero misericordia, ancillam reficere, et dominam interficere ? Nemo »pro hujusmodi misericordia speret se consequi misericordiam, quæ misericordibus promittitur in Evangelio, Veritatis ore dicentis, *Beati misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Matth. V, 7) : sed certissime potius pœnam exspectet, quam tali, ut ita dicam, impio misericordi sanctus Job magis prophetizando, quam affectando imprecatur, *Non sit, inquit, in recordatione, sed conteratur quasi lignum infructuosum*. Dignæ plane retributionis causam mox subinfert satis idoneam, dicens : *Pavit enim sterilem, et quæ non parit, et viduæ non benefecit* (Job XXIV, 20, 21).

17. Inordinata profecto atque irrationabilis misericordia est, sterilis et infructuosæ carnis (quæ juxta Domini verbum non prodest quidquam, »et

secundum Apostolum regnum Dei non possidebit [I Cor. XV, 50]) adimplendis invigilare desideriis, et de animæ cura Sapientis saluberrimum non curare consilium, admonentis atque dicentis : *Miserere animæ tuæ placens Deo* (Eccli. XXX, 24). Bona misericordia, misereri animæ tuæ ; nec potest non mereri misericordiam, qua fit ut placeas Deo. Alias autem non est misericordia, sicut jam dixi, sed crudelitas ; non est charitas, sed [1236] iniquitas ; non discretio, sed confusio, sterilem quæ non parit pascere, id est, inutilis carnis concupiscentiis inservire ; et viduæ nil boni facere, animæ videlicet excolendis virtutibus nullam operam dare. Quæ utique, licet Sponso interim sit viduata cœlesti, sensus tamen de » Spiritu sancto concipere et parere non desinit immortales ; qui videlicet incorruptibilis cœlestisque hæreditatis valeant esse capaces, sed si pium habeant studiosumque cultorem.

18. Sub hac tamen abusione jam fere ubique sic pro ordine tenentur, fere jam ita ab omnibus sine querela atque irreprehensibiliter observantur ; quanquam dissimiliter. Nonnulli quippe his omnibus tanquam non utentes utuntur ; et ideo aut cum nulla offensa, aut cum minima. Aliquanti quippe hæc agunt ex simplicitate, aliquanti ex charitate, aliquanti ex necessitate. Quidam namque simpliciter ista tenent, quoniam sic eis præcipitur ; parati aliter agere, si aliter præciperetur. Quidam autem ne discorditer vivant

ab eis cum quibus habitant ; sectantes »in his, non suam libidinem, sed aliorum pacem. Alii vero, quia resistere non valent multitudini contradicentium, qui hæc utique tanquam pro Ordine libera voce defendunt ; et quoties isti aliqua, prout ratio dictat, restringere vel mutare incipiunt illi, mox tota eis auctoritate resistunt.

CAPUT IX. EORUMDEM INTEMPERANTIAM
COMPARAT CUM ANTIQUORUM MONACHORUM
PARCIMONIA.

19. Quis in principio, cum Ordo cœpit monasticus, ad tantam crederet monachos inertiam devenire ? O quantum distamus ab his qui in diebus Antonii exstiteret monachi ! Siquidem illi cum se invicem per tempus ex charitate reviserent, tanta ab invicem aviditate panem animarum percipiebant, ut corporis »cibum penitus obliti, diem plerumque totum jejunis ventribus, sed non mentibus transigerent. Et hic erat rectus ordo, quando digniori parti prius inserviebatur : hæc summa discretio, cum amplius sumebat quæ major erat : hæc denique vera charitas, ubi animæ, quarum charitate Christus mortuus est, tanta sollicitudine refocillabantur. *Nobis autem convenientibus in unum,* ut verbis [1237] Apostoli utar, *jam non est dominicam cœnam manducare* (I Cor. XI, 20). Panem quippe cœlestem nemo est qui requirat, nemo qui tribuat. Nihil de Scripturis, nihil de salute agitur

animarum ; sed nugæ, et risus, et verba proferuntur in ventum. Inter prandendum quantum fauces dapibus, tantum aures pascuntur rumoribus : quibus totus intentus, modum nescias in edendo.

20. Interim autem fercula ferculis apponuntur : et pro solis carnibus, a quibus abstinetur, grandia piscium corpora duplicantur. Cumque prioribus fueris satiatus, si secundos attigeris, videberis tibi necdum gustasse priores [*al.* pisces]. Tanta quippe accuratione et arte coquorum cuncta apparantur, quatenus quatuor aut quinque ferculis devoratis, prima non impediunt novissima, nec satietas minuat appetitum. Palatum quippe, dum novellis seducitur condimentis, paulatim dissuescere cognita, et ad succos extraneos, veluti adhuc jejunum, avide renovatur in desideria. Venter quidem, dum nescit [*al.* vescitur]. operatur, sed varietas tollit fastidium. Quia enim puras, ut eas natura creavit, epulas fastidimus, dum »aliæ aliis multifarie permiscentur, et spretis naturalibus, quos Deus indidit rebus, quibusdam adulterinis gula provocatur saporibus ; transitur nimirum meta necessitatis, sed necdum delectatio superatur. Quis enim dicere sufficit, quot modis (ut cætera taceam) sola ova versantur et vexantur, quanto studio evertuntur, subvertuntur, liquantur, durantur, diminuuntur ; et nunc quidem frixa, nunc assa, nunc farsa, nunc mixtim, nunc

singillatim apponuntur? Utquid autem hæc omnia, nisi ut soli fastidio consulatur? Ipsa deinde qualitas rerum talis deforis apparere curatur, ut non minus aspectus, quam gustus delectetur: et cum jam stomachus crebris ructibus repletum se indicet, necdum tamen curiositas satiatur. Sed dum oculi coloribus, palatum saporibus »illiciuntur, infelix stomachus, cui nec colores lucent, nec sapores demulcent, dum omnia suscipere cogitur, oppressus magis obruitur quam reficitur.

21. Jam vero de aquæ potu quid dicam, quando ne ullo quidem pacto vinum aquatum admittitur? Omnes nimirum, ex quo monachi sumus, infirmos stomachos habemus, et tam necessarium Apostoli de utendo *vino* consilium merito non negligimus, *modico* tamen, quod [1238] ille præmisit (I Tim. V, 23), nescio cur prætermisso. Et utinam vel solo, cum etiam purum est, contenti essemus! Pudet dicere, sed magis pudeat actitari; et, si pudet audiri, non pudeat emendari. Videas uno in prandio ter, vel quater, semiplenum calicem reportari: quatenus diversis vinis magis odoratis, quam potatis, nec tam »haustis quam attactis, sagaci probatione et celeri cognitione unum tandem e pluribus, quod fortius sit, eligatur. Quale est autem illud, quod nonnulla monasteria ex more observare dicuntur, in magnis videlicet festis vina delibuta melle, pigmentorum respersa pulveribus, in conventu

bibere ? Nunquid et hoc fieri dicemus propter infirmitatem stomachi ? Ego vero ad nihil aliud valere video, nisi ut vel amplius bibatur, vel delectabilius. Sed cum venæ fuerint vino ingurgitatae, toto in capite palpitantes, sic surgenti a mensa quid aliud libet, nisi dormire ? Si autem ad vigiliis surgere indigestum cogis, non tantum, sed planctum potius extorquebis.

22. Cum vero ad lectum devenero, requisitus incommodum plango, non crapulae peccatum, sed »quod manducare non queo. Ridiculum vero (si tamen verum est) quod relatam est mihi a pluribus, qui hoc se pro certo scire dicebant, reticendum esse non arbitror. Aiunt enim incolumes ac validos juvenes conventum solere deserere, in domo se infirmorum, qui non sunt infirmi, collocare ; carniū esu (qui vix ægrotis duntaxat, et omnino debilibus ex Regulæ discretione pro virium reparatione conceditur) non quidem corporis infirmantis ruinas reficere pro incommodo, sed carnis luxuriantis curam perficere in desiderio. Rogo, quæ est hæc securitas, inter frendentium undique hostium fulgurantes hastas et circumvolantia spicula, tanquam finito jam bello et triumphato adversario, projicere arma, et aut prandiis »incubare longioribus, aut nudum molli volutari in lectulo ? Quid hoc ignaviae est, o boni milites ? Sociis in sanguine et cæde versantibus, vos aut cibos diligitis delicatos, aut somnos capitis

matutinos? Aliis, inquam, nocte et die cura pervigili festinantibus redimere tempus, quoniam dies mali sunt; vos econtrario et longas noctes dormitando consumitis, et dies fabulando ducitis otiosos? An dicitis, Pax, et non est pax? cur vel non verecundamini ad exprobrationem [1239] apostolicæ indignationis? *Nondum enim*, ait, *restitistis usque ad sanguinem* (Hebr. XII, 3). Imo jam ad ejusdem terribilis valde comminationis tonitruum cur non expergiscimini? *Cum dixerint*, inquit, *Pax et securitas; tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habentis, et non effugient* (I Thess. V, 3). Delicata nimis medicina est, prius alligari quam vulnerari, membrum non percussum plangere, et necdum suscepto ictu admovere »manum, fovere unguento ubi non dolet, emplastrum adhibere ubi cæsura non est.

23. Ad discernendum deinde inter sanos et male habentes, baculos in manibus portare jubentur ægrotantes, plane necessarios: ut quam pallor in vultu, maciesque non indicat, baculus sustentans mentiatur invaletudinem. Ridendas, an lugendas dixerim hujusmodi ineptias? Sic Macarius vixit? sic Basilius docuit? sic Antonius instituit? sic patres in Ægypto conversati sunt? sic denique sancti Odo, Maiolus, Odilo, Hugo, quos se sui utique Ordinis principes et præceptores habere gloriantur, aut tenuerunt, aut teneri censuerunt? Sed hi omnes, si sancti, imo quia sancti fuerunt, a sancto Apostolo non

dissenserunt, qui nimirum ita loquitur : *Habentes victum »ei vestitum, his contenti sumus* (I Tim. VI, 8). Nobis autem est pro victu satietas, nec vestitum appetimus, sed ornatum.

CAPUT X. VESTIUM ORNATUM LUXUMQUE IN EISDEM PERSEQUITUR.

24. Quæritur ad induendum, non quod utilius, sed quod subtilius inveniatur : non quod repellat frigus, sed quod superbire compellat : non denique juxta Regulam, « quod vilius comparari potest » (Reg. S. Benedicti, cap. 55), sed quod venustius, imo vanius ostentari. Heu me miserum qualemcunque monachum ! cur adhuc vivo videre ad id devenisse Ordinem nostrum, Ordinem scilicet qui primus fuit in Ecclesia, imo a quo cœpit Ecclesia ; quo nullus in terra similior angelicis ordinibus, nullus vicinior ei quæ in cœlis est Jerusalem mater nostra, sive ob decorem castitatis, sive propter charitatis ardorem ; cujus Apostoli institutores, cujus hi, quos Paulus tam sæpe sanctos appellat, inchoatores exstiterunt ? Et quidem inter illos cum nihil quod [1240] suum esset quispiam retinisset, *dividebatur*, ut scriptum est, *singulis, prout cuique opus erat* : non igitur quod quisque pueriliter gestire [*al.* gestare] poterat. Sane ubi tantum quod opus erat accipiebatur, ibi nihil procul dubio otiosum admittebatur : quanto magis nihil curiosum ? quanto magis nihil superbum ? *Quod*, inquit, *opus erat* ; hoc est

quantum ad indumenta, quod et nuditatem tegeret, et frigus repelleret. Putasne ibi cuiquam galabrunum aut isembrunum quærebatur ad induendum ; cuiquam ducentorum solidorum mula parabatur ad equitandum ? Putasne, inquam, cujuspiam ibi lectulum opertorium cattinum, aut discolor barricanus operiebat, ubi singulis dividebatur tantum, prout cuique opus erat ? Non illic arbitror valde curatum fuisse de pretio, de colore, de cultu vestimentorum, ubi tam indefessum inerat studium in concordia morum, animorum cohærentia, profectuque virtutum. *Multitudinis, inquit, credentium erat cor unum, et anima una* (Act. IV, 32, 35).

25. Ubi nunc illud unanimatis exercitium ? Fusi sumus exterius, et de regno Dei quod intra nos est, relictis veris ac perennibus bonis, foris quærimus vanam consolationem de vanitatibus et insaniis falsis : ac jam religionis antiquæ non solum virtutem amisimus, sed nec speciem retinemus. Ecce enim ipse habitus noster (quod et dolens dico), qui humilitatis esse solebat insigne, a monachis temporis nostri in signum gestatur superbiæ. Vix jam in nostris provinciis invenimus, quo vestiri dignemur. Miles et monachus ex eodem panno partiuntur sibi cucullam et chlamydem. Quivis de sæculo, quantumlibet honoratus, etiamsi rex, etiamsi imperator ille fuerit, non tamen nostra horrebit indumenta, si suo sibi modo præparata fuerint et aptata.

26. Cæterum in habitu, inquis, non est religio, sed in corde. Bene. At tu quando cucullam empturus lustras urbes, fora circuis, percurris nundinas, domos scrutaris negotiatorum, cunctam evertis singulorum supellectilem, ingentes explicas cumulos pannorum, attrectas digitis, admoves oculis, solis apponis radio ; quidquid grossum, quidquid pallidum occurrerit, respuis ; si quid autem sui puritate ac nitore placuerit, illud mox quantolibet pretio satagis tibi retinere : rogo te, ex corde facis hæc, an [1241] simpliciter ? Cum denique contra Regulam, non quod vilius occurrerit, sed studiosissime quæris, quod quia rarius invenitur, pretiosius emitur ; ignorans facis hæc, an ex industria ? Ex cordis thesauro sine dubio procedit, quidquid foris apparet vitiorum. Vanum cor vanitatis notam ingerit corpori ; et exterior superfluitas interior is vanitatis indicium est. Mollia indumenta animi molliem indicant. Non tanto curaretur corporis cultus, nisi prius neglecta fuisset mens inculta virtutibus.

CAPUT XI. DE CAUSA CUR SUPERIORES
SUBDITORUM VITIA NON CORRIGANT. LUXUM ET
SPLENDIDUM PRÆLATORUM APPARATUM
PERSTRINGIT.

27. Miror autem, cum Regula dicat, ad magistrum respicere quidquid a discipulis delinquitur (Reg. S. Benedicti, cap. 2) ; et Dominus per prophetam sanguinem in peccato

morientium de manu pastorum requirendum esse minetur (Ezech. III, 18), quomodo abbates nostri patiantur fieri talia ; nisi forte (si audeam dicere) nemo fidenter reprehendit, in quo se esse irreprehensibilem non confidit. Siquidem humanitatis est omnium, in quo sibi quisque indulget, aliis non vehementer irasci. Dicam, dicam ; præsumptuosus dicar, sed verum dicam. Quomodo lux mundi obtenebrata est ? quomodo sal terræ infatuatum est ? Quorum nobis vita, via vitæ debuit esse, dum exemplum in suis actibus ostendunt superbiæ, cæci facti sunt duces cæcorum. Quod enim (ut cætera taceam) specimen humilitatis est, cum tanta pompa et equitatu incedere, tantis hominum crinitorum stipari obsequiis ; quatenus duobus episcopis unius abbatis multitudo sufficiat ? Mentior, si non vidi abbatem sexaginta equos, et eo amplius in suo ducere comitatu. Dicas, si videas eos transeuntes, non patres esse monasteriorum, sed dominos castellorum ; non rectores animarum, sed principes provinciarum. Tum deinde gestari jubentur mappulæ, scyphi, bacini, candelabra, et manticæ suffarcinatae, non stramentis, sed ornamentis lectulorum. Vix denique quatuor leucis a sua quispiam domo recedit, nisi cum tota suppellectili sua, tanquam sit vel iturus ad exercitum, vel transiturus per desertum, ubi non valeant inveniri necessaria. [1242] Annon posset eodem vasculo et aqua manibus vergi, et vinum

bibi ? Annon posset ardens lucere lucerna, nisi in tuo quod portas candelabro, et hoc aureo, vel argenteo ? Annon posset dormire, nisi super varium stratum, aut sub peregrino coopertorio ? Annon unus aliquis minister posset et jumentum ligare, et ad mensam servire, et lectulum præparare ? Nunc ergo tantæ multitudini garsionum ac jumentorum, cur, vel ad solatium mali, nobiscum non ferimus necessaria, quatenus hospites non gravemus ?

CAPUT XII. LUXUM ET ABUSUM IN TEMPLIS ET ORATORIIS EXSTRUENDIS, ORNANDIS, PINGENDIS, ARGUIT.

28. Sed hæc parva sunt : veniam ad majora, sed ideo visa minora, quia usitatiora. Omitto oratoriorum immensas altitudines, immoderatas longitudines, supervacuas latitudines, sumptuosas depolitiones, curiosas depictiones : quæ dum orantium in se retorquent aspectum, impediunt et affectum, et mihi quodammodo repræsentant antiquum ritum Judæorum. Sed esto, fiant hæc ad honorem Dei. Illud autem interrogo monachus monachos, quod in gentilibus gentilis arguebat :

Dicite (ait ille), pontifices, in sancto quid facit aurum ?
(PERS. sat. II, vers. 69.)

Ego autem dico : Dicite, pauperes : non enim attendo versum, sed sensum ; dicite, inquam, pauperes, si tamen pauperes, in sancto quid facit aurum ? Et quidem alia causa est episcoporum,

alia monachorum. Scimus namque, quod illi sapientibus et insipientibus debitores cum sint, carnalis populi devotionem, quia spiritualibus non possunt, corporalibus excitant ornamentis. Nos vero qui jam de populo exivimus; qui mundi quæque pretiosa ac speciosa pro Christo reliquimus; qui omnia pulchre lucentia, canore mulcentia, suave olentia, dulce sapientia, tactu placentia, cuncta denique oblectamenta corporea arbitrati sumus ut stercora, ut Christum lucrifaciamus: quorum, quæso, in his devotionem excitare intendimus? Quem, inquam, ex his fructum requirimus? stultorum admirationem, an simplicium oblationem [*al.* oblectationem]? An quoniam commixti [1243] sumus inter gentes, forte didicimus opera eorum, et servimus adhuc sculptibilibus eorum?

28. Et ut aperte loquar, an hoc totum facit avaritia, quæ est idolorum servitus, et non requirimus fructum, sed datum? Si quæris, quomodo? Miro, inquam, modo. Tali quadam arte spargitur æs, ut multiplicetur. Expenditur ut augeatur, et effusio copiam parit. Ipso quippe visu sumptuosarum, sed mirandarum vanitatum, accenduntur homines magis ad offerendum quam ad orandum. Sic opes opibus »hauriuntur, sic pecunia pecuniam trahit: quia nescio quo pacto, ubi amplius divitiarum cernitur, ibi offertur libentius. Auro tectis reliquiis saginantur oculi, et loculi aperiuntur. Ostenditur pulcherrima forma

sancti vel sanctæ alicujus, et eo creditur sanctior, quo coloratior. Currunt homines ad osculandum, invitantur ad donandum; et magis mirantur pulchra, quam venerantur sacra. Ponuntur dehinc in ecclesia gemmatæ, non coronæ, sed rotæ, circumseptæ lampadibus, sed non minus fulgentes insertis lapidibus. Cernimus et pro candelabris arbores quasdam erectas, multo æris pondere, miro artificis opere fabricatas, nec magis coruscantes superpositis lucernis quam suis gemmis. Quid, putas, »in his omnibus quæritur? pœnitentium compunctio, an intuentium admiratio? O vanitas vanitatum, sed non vanior quam insanior! Fulget ecclesia in parietibus, et in pauperibus eget. Suos lapides induit auro, et suos filios nudos deserit. De sumptibus egenorum servitur oculis divitum. Inveniunt curiosi quo delectentur, et non inveniunt miseri quo sustententur. Utquid saltem sanctorum imagines non reveremur, quibus utique ipsum, quod pedibus conculcatur, scatet pavimentum? Sæpe spuitur in ore angeli, sæpe alicujus sanctorum facies calcibus tunditur transeuntium. Et si non sacris his imaginibus, cur vel non parcitur pulchris coloribus? Cur decoras quod mox fœdandum est? cur depingis quod necesse est conculcari? Quid ibi valent venustæ »formæ, ubi pulvere maculantur assiduo? Denique quid hæc ad pauperes, ad monachos, ad spirituales viros? Nisi forte et hic adversus memoratum jam poetæ

versiculum propheticus ille respondeatur : *Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ* (Psal. XXV, 8). Assentio : patiamur et hæc fieri in [1244] ecclesia : quia etsi noxia sunt vanis et avaris, non tamen simplicibus et devotis.

29. Cæterum in claustris coram legentibus fratribus »quid facit illa ridicula monstruositas, mira quædam deformis formositas, ac formosa deformitas ? Quid ibi immundæ simiæ ? quid feri leones ? quid monstruosi centauri ? quid semihomines ? quid maculosæ tigrides ? quid milites pugnantes ? quid venatores tubicinantes ? Videas sub uno capite multa corpora, et rursus in uno corpore capita multa. Cernitur hinc in quadrupede cauda serpentis, illinc in pisce caput quadrupedis. Ibi bestia præfert equum, capram trahens retro dimidiam ; hic cornutum animal equum gestat posterius. Tam multa denique, tamque mira diversarum formarum ubique varietas apparet, ut magis legere libeat in marmoribus quam in codicibus, totumque diem occupare singula ista mirando, quam in lege Dei meditando. »Proh Deo ! si non pudet ineptiarum, cur vel non piget expensarum ?

CAPUT XIII. MODOS ET MEDIA MUTUÆ
CHARITATIS ET PACIS FOVENDÆ SUMMATIM
COLLIGIT, DENIQUE TRANSFUGAS
INSTABILITATIS NOTAT.

30. Multa quidem et alia suggerebat addenda larga materia ; sed avellit me et propria satis anxia occupatio, et tua, frater Ogeri, nimis festina discessio, qui videlicet nec morari diutius acquiescis, nec abire tamen vis absque recenti opusculo. Facio itaque quod vis, et te dimitto, et sermonem brevio : præsertim quia utiliora sunt pauca in pace, quam multa cum scandalo ! Et utinam hæc pauca scripserim sine scandalo. Enimvero vitia carpens, scio me offendere vitiosos. Potest tamen fieri, volente Deo, aliquibus quos me timeo exasperasse, potius placiturum esse, sed si desinant esse vitiosi : si videlicet, et districtiores desinant esse detractores, et remissiores amputent superfluitates ; si sic quisque bonum teneat quod tenet, ut alium aliud tenentem non judicet ; si qui accepit jam esse bonus, non invidet melioribus ; et qui sibi videtur agere melius, bonum non spernat alterius : si qui districtius vivere possunt, eos qui non possunt nec aspernentur, nec æmulentur ; et qui non possunt, eos qui possunt sic mirentur, ut temere non [1245] imitentur. Sicut enim non licet his, qui majus aliquid forte voverunt, ad id quod minus est descendere, ne apostatentur : sic non omnibus expedit de bonis minoribus ad majora »transire, ne præcipitentur.

31. Scio quippe nonnullos de aliis et congregationibus, et institutionibus, ad nostrum Ordinem pervolasse, pulsasse, intrasse : qui hoc

quidem agendo, et suis scandala reliquerunt, et nobis nihilominus attulerunt, dum quantum illos sua temeraria discessione, tantum nos turbarunt sua misera conversatione. Et quoniam superbe spreverunt quod tenebant, et temere præsumpserunt quod non valebant ; digno Deus exitu eorum tandem patefecit ignaviam : quia et impudenter deseruerunt quod imprudenter arripuerant, et turpiter redierunt ad id quod leviter deseruerant. Cum enim claustra nostra suis potius Ordinis impatientia, quam desiderio nostri expetierint ; ostendunt quod [1246] sunt, dum a vobis ad nos, a nobis ad vos instabili levitate pervolantes, et nobis, et vobis, et omnibus bonis scandalum faciunt. Quanquam ergo nonnullos eorum noverimus, qui et fortiter Deo auctore cœperunt, et ipso protectore fortius perseverant ; securius est tamen ut perseveremus in bono quod cœpimus, quam quod »incipiamus ubi non perseveremus ; et hoc pariter omnes studeamus, quo secundum Apostoli consilium *omnia nostra in charitate fiant* (I Cor. XVI, 14). Hæc est nostra de nostro, et de vestro Ordine sententia ; hæc nostris et vestris, hæc non de vobis, sed vobis me solere dicere, nullus melius mihi testis erit quam vos, et si quis me novit sicut vos. Quæ in vestris laudabilia sunt, laudo et prædico : si quæ reprehendenda sunt, ut emendentur, vobis et aliis amicis meis suadere soleo. Hoc non est detractio,

sed attractio. Quod ut nobis a vobis semper fiat,
omnino precor et supplico. Valet.

FINIS APOLOGIÆ AD GUILLELMUM.